

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА

УДК 378.1

ПИХТІНА Ніна Порфирівна

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО
ВЧИТЕЛЯ ДО ПРОФІЛАКТИКИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ**

13.00.01. - теорія та історія педагогіки
АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття вченого ступеня кандидата педагогічних наук

Київ -1999

Дисертацією с рукопис

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти України.

Науковий керівник: -доктор педагогічних наук, професор
Вовк Людмила Петрівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, завідувач
кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: -доктор психологічних наук, професор,
член-кореспондент АПН України
Бех Іван Дмитрович,
Інститут проблем виховання АПН України,
директор;
-кандидат педагогічних наук, професор
Омеляненко Віталій Лукич,
Черкаський державний університет
імені Богдана Хмельницького,
професор кафедри педагогіки.

Провідна установа: -Інститут педагогіки і психології професійної
освіти АПН України, лабораторія недосвіти,
м. Київ.

Захист дисертації відбудеться "26" травня 1999 р.

о 16 год. 30 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради К26.053.02 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова (252601, М.Київ вул. Пирогова, 9).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (М.Київ, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розісланий 26 квітня 1999 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Долинська Л.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність та доцільність дослідження. Демократизація та гуманізація освіти в Україні, програма “Освіта” (Україна XXI століття) спрямовують реалізацію соціально-педагогічних завдань на забезпечення умов формування всебічно розвинутої, інтелігентної, духовно багатой, внутрішньо вільної та відповідальної особистості. Їх розв’язання ускладнюється загостренням суперечностей, які супроводжують зламні періоди розвитку суспільства.

Критичність соціально-економічної ситуації, крах старих, але усталених суспільних цінностей, невизначеність молодого покоління в сенсі життя та відсутність впевненості в майбутньому сприяли зростанню правопорушень, злочинності, поширенню шкідливих звичок, зокрема, адиктивної поведінки.*

Термін “адиктивна поведінка” був запропонований американським дослідником В.Міллером (1984) у наркологічній практиці для означення зловживань наркотичними речовинами, що передують сформованості психо-фізичної залежності. Розширений зміст терміну використовується у психолого-педагогічній практиці для характеристики пов’язаних зі зловживаннями відхилень у поведінці людей.

Сучасне суспільство і особливо педагогічна громадськість не можуть залишатись байдужими до наявності стійкої динаміки адиктивної поведінки вже серед дітей підліткового віку. Згідно інформації Міністерства охорони здоров’я та Міністерства внутрішніх справ України, сьогодні на обліку кримінальної міліції у справах неповнолітніх перебуває 2543 підлітки. Серед них діагнозом “наркоманія” означено більше тисячі дітей. З 450 тисяч осіб, зареєстрованих хворими на наркоманію та тими, які зловживають наркотики, майже дев’яносто відсотків - молодь до тридцяти років.

Тенденція зростання кількості неповнолітніх осіб з АП свідчить про нагальну потребу її профілактики широким колом фахівців різних профілів - соціально-психологічного, педагогічного, медичного, правового. Вчителі мають враховувати непримиренність позиції структур влади та рекомендації медичної, соціально-психологічної, правової служб; представники медико-правничої галузі ознайомлюватись та використовувати механізми гармонійного впливу на особистість на основі розуміння культури, духовності, інтелекту, почуттів.

Сьогодні практичною діяльністю щодо запобігання адиктивної поведінки молоді займаються переважно правоохоронці та фахівці медичного профілю. І саме суспільство помилково визначає пріоритетність медико-правничої спрямованості профілактики. Попередження ж зазначеного явища - функція, насамперед, педагогічної науки і практики.

Учителі, представники педагогічної громадськості України, працюючи в різнохарактерних освітньо-виховних закладах, відчувають нагальну потребу в інтегративних дослідженнях, збагачених рекомендаціями щодо використання механізму взаємодії соціальних, культурологічних, психолого-педагогічних, валеологічних, екологічних, правничих інваріантів знань. Недостатність вивчення педагогічного аспекту соціальної профілактики АП пояснюється низкою причин, зокрема, відсутністю цілеспрямованої роботи з підготовки студентів до здійснення профілактичного аспекту майбутньої навчально-виховної діяльності.

До широкої різнотематичної палітри пошуків з проблем підготовки вчителя належать праці О.О.Абдуліної, Ю.К.Бабанського, Я.І.Бурлаки, І.А.Зязюна, Н.В.Кузьміної, О.В.Киричука, Г.С.Костюка, О.Г.Мороза, Д.Ф.Ніколенка, В.А.Семиченко, М.І.Шкіля та ін.

Незаперечним основоположним орієнтиром для дослідження проблеми залишається спадщина Б.Г.Ананьєва, П.П.Блонського, Л.С.Виготського, А.С.Макаренка, В.О.Сухомлинського, К.Д.Ушинського.

Проблема діяльності вчителя знайшла відображення у контексті інтегрування соціософських, культурологічних, економічних, правничих знань (Г.П.Васянович, В.Г.Кремь, В.М.Мадзігон, І.Ф.Прокопенко, О.В.Сухомлинська).

Особистісно орієнтований підхід до підготовки вчителя є провідною ідеєю підручників та навчальних посібників (В.І.Бондар, Л.П.Вовк, М.Б.Євтух, В.І.Лозова, В.Л.Омеляненко, І.П.Підласий, О.Я.Савченко, В.О.Сластьонін, Г.В.Троцько та ін.).

Осмісленню підходів, пов'язаних із дослідженням питання підготовки студентів до профілактики АП сприяли роботи, присвячені ствердженню загальнолюдських та національно-громадянських цінностей як чинників сучасного виховання (Н.Г.Ничкало, Ю.Д.Руденко, М.Г.Стельмахович та ін.), вивченню психологічних умов виховної діяльності вчителя (І.Д.Бех, М.Й.Боришевський, Л.В.Долинська, Л.Г.Подольак, О.В.Скрипченко, Н.В.Чепелева та ін.), проблемі значення середовища у вихованні учнів (І.Д.Зверева, А.Й.Капська та ін.).

Сприяють розгляду проблеми наукові розробки авторів, напрацьовані у площині суміжних з нею напрямків: морального виховання (В.К.Демиденко, Р.А.Семернікова, О.О.Худяков та ін.); правового (В.В.Бородін, Ю.А.Відерніков, М.К.Козир та ін.); підготовки до сімейного життя (А.Б.Добрович, В.П.Кравець та ін.); позашкільного виховання (Б.С.Кобзар, Т.І.Сущенко та ін.); екологічного виховання учнів (М.М.Бойчева, Г.Д.Панченко та ін.).

Розробці діагностико-корекційних заходів попередження адиктивності присвячені дослідження соціально-психологічного напрямку (М.І.Буянов, Б.М.Левін, Н.Ю.Максимова та ін.).

Специфіка розгляду завдань дослідження вимагає орієнтації на роботи вчених-медиків (Б.Г.Бітенський, А.Є.Лічко, І.Н.П'ятницька та ін.).

Через інтеграцію пропаганди правових знань та законотворчості розглядають вказаний аспект фахівці правничої галузі (К.Є.Ігошев, А.А.Музика, Н.А.Мірошніченко та ін.).

У межах власне педагогічного аспекту проблеми профілактики АП виконані роботи спрямовані на вивчення методик позбавлення неповнолітніх наркогенних звичок (В.М.Оржехівська); профілактики девіантної поведінки (В.І.Терещенко), попередження відхилень у поведінці засобами правового виховання (М.М.Фіцула); вивчення змісту, форм, методів, засобів педагогічної профілактики в загальноосвітній школі (Г.І.Власюк, Г.П.Голобородько, Д.В.Колесов, В.М.Маґоров, О.І.Пилипенко та ін.).

Слід вказати, що переважна більшість робіт присвячена аналізу практичної діяльності медико-правових структур та школи з попередження АП.

Водночас залишається неокресленою ієрархічна система завдань, спрямованих на оволодіння відповідним теоретичним, практичним та діагностичним арсеналом засобів педагогічної профілактики АП учнів. Відсутня методична технологія оволодіння вказаним арсеналом профілактичних засобів.

Таким чином, практичне значення досліджуваної проблеми, її недостатнє опрацювання у теоретико-педагогічному плані, відсутність комплексних рекомендацій щодо практичної підготовки вчителя обумовили вибір теми дослідження: “Формування професійно-педагогічної готовності майбутнього вчителя до профілактики адиктивної поведінки учнів”.

Тема дисертації входить до плану науково-дослідних робіт кафедри теорії та історії педагогіки як складова загального дослідження НПУ імені М.П.Драгоманова, заординована на бюро Ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні від 26 листопада 1998 року (протокол № 7).

Об'єкт дослідження - професійна підготовка майбутнього вчителя.

Предмет дослідження - організаційно-педагогічні умови формування готовності студентів до профілактики АП молоді.

Мета дослідження полягає у виявленні, теоретичному обґрунтуванні й практичній апробації змісту, форм і методів підготовки студентів до профілактики АП як складової професійно-педагогічної підготовки вчителя.

Гіпотеза дослідження побудована на припущенні, що формування готовності майбутнього вчителя до профілактики адиктивної поведінки учнів може бути забезпечене за умов чіткого організаційно-педагогічного обґрунтування системи професійної підготовки студентів до профілактики АП учнів на основі врахування особливостей педагогічної профілактики АП; постійного оперативного поповнення змісту, форм, методів організації навчального процесу з педагогічних дисциплін; оперативної діагностики сформованості спеціальних знань і умінь студентів.

Відповідно до об'єкта, предмета й мети дослідження поставлені такі завдання: розкрити зміст і структуру поняття “готовність майбутнього вчителя до профілактики АП учнів”; конкретизувати професіограму

вчителя-вихователя на основі визначених профілактичних знань і умінь; розробити критерії сформованості рівнів готовності майбутнього вчителя до здійснення вказаної діяльності; розробити й експериментально перевірити систему роботи з формування готовності до профілактики АП учнів у процесі вивчення дисциплін педагогічного циклу; розробити рекомендації щодо здійснення підготовки студентів до проведення відповідної профілактичної роботи (зміст, форми, методи, прийоми).

Методологічною основою дослідження є філософські положення про сутність та гармонійний розвиток особистості; ідеї людиноцентристського підходу у вихованні; філософський принцип детермінованості поведінки.

Використання зазначених філософських концепцій забезпечило діалектичний підхід до вивчення досліджуваної "готовності".

Теоретичну основу дисертації складають концептуальні положення досліджень вітчизняних та зарубіжних авторів проблем загальної професійно-педагогічної підготовки вчителя (теорії, історії, методики); теорії та методики педагогічної профілактики АП учнів; психології адиктивності.

Розв'язання поставлених завдань вимагало використання таких **методів дослідження**: вивчення широкого кола теоретичних джерел, спостереження, бесіда, інтерв'ю, анкетування, метод експертних оцінок, метод незалежних характеристик, аналіз продуктів діяльності студентів вузу, методи статистичної обробки експериментальних даних, констатуючий та формуючий експеримент.

Логіку проведеного дослідження відображає послідовність умовно виділених **етапів** :

- на *першому етапі* (1987-1991) аналізувались психолого-педагогічна література та досвід роботи педагогів-практиків на предмет вивчення особливостей педагогічної профілактики адиктивної поведінки учнів;

- на *другому етапі* (1991-1993) вивчався досвід підготовки майбутніх вчителів до педагогічної профілактики АП учнів, аналізувався стан готовності студентів і вчителів до профілактичної діяльності в умовах загальноосвітньої школи та розроблялась модель організаційно-педагогічної системи підготовки майбутнього вчителя до відповідної пропедевтичної роботи;

- на *третьому етапі* (1993-1997) експериментально перевірялась запропонована модель організаційно-педагогічної системи формування готовності вчителя до профілактики АП учнів, визначалась ефективність апробованих методик, аналізувались та узагальнювались результати дослідження.

Дослідження проводилось протягом 1987 - 1997 років на базі Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, Ніжинського державного педагогічного інституту імені М.В.Гоголя, Новобузького педагогічного коледжу, відділів внутрішніх справ Новобузького, Баштанського, Казанківського районів Миколаївської області.

Всього дослідженням було охоплено 334 особи. Серед них: студентів експериментальних груп-116 чоловік, контрольних груп - 121 особа, вчителів - 97 чоловік.

Наукова новизна дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній апробації моделі організаційно-педагогічної системи формування в майбутніх учителів готовності до педагогічної профілактики АП, яка описується через мотиваційний, змістовий та операційний компоненти, що мають свою специфіку, зумовлену особливостями профілактичної діяльності;

- у конкретизації професіограми вчителя-вихователя на основі обґрунтування відповідних дидактичних, організаторських, комунікативних, діагностичних, перцептивних, сугестивних, академічних умінь здійснення профілактики АП учнів;

- у визначенні рівнів сформованості готовності до профілактики АП учнів (елементарного, інтуїтивно-діяльнісного, конвенційного, нормативного, потрібно-конструктивного) та відповідних критеріїв їх вимірювання.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що отримані нами дані щодо визначення змісту та структури готовності вчителя до профілактики АП учнів, а також розроблена й теоретично обґрунтована модель системи формування досліджуваної "готовності" є внеском у теорію професійної підготовки майбутнього вчителя до профілактичного аспекту виховної діяльності з учнями.

Практичне значення полягає в тому, що одержані результати можуть бути використані при читанні курсів педагогіки, соціальної педагогіки, методики виховної роботи, педагогічної техніки, спеціальних курсів "Соціально-педагогічні основи профілактики адиктивної поведінки учнів", "Психологія адиктивності",

“Превентивна педагогіка”; для розширення можливостей діяльнісного підходу при вивченні психолого-педагогічних дисциплін; для організації різних етапів педагогічної практики, позааудиторної діяльності студентів; для розробки методичних рекомендацій шкільним психологам, працівникам центрів соціальних служб для молоді, громадським організаціям з питань педагогічної профілактики АП учнів та молоді.

Розроблені практичні рекомендації щодо організації заходів педагогічної профілактики можуть бути використані викладачами закладів педагогічної освіти в системі післявузівської підготовки та перепідготовки вчителів.

Особистий внесок здобувача полягає у теоретичному обґрунтуванні поняття “готовність учителя до педагогічної профілактики АП учнів”; теоретико-практичних підходів до створення системи роботи з підготовки студентів до зазначеної діяльності; у розробці та практичній реалізації спецсеминару “Соціально-педагогічні основи профілактики адиктивної поведінки учнів”; розробці конкретних рекомендацій щодо актуалізації значення досліджуваного питання у сучасних умовах; модернізації навчального процесу з дисциплін педагогічного циклу; використанні теоретичних ідей та практичних рекомендацій у роботі з учителями, практичними психологами, батьками, учнями.

Вірогідність результатів дослідження забезпечувалась теоретичним обґрунтуванням вихідних положень; застосуванням методів, адекватних меті і завданням дослідження; використанням значного емпіричного матеріалу, одержаного автором у процесі дослідження; реальними позитивними змінами в рівнях сформованості “готовності” студентів експериментальних груп.

На захист виносяться:

- зміст поняття “готовність учителя до педагогічної профілактики АП учнів”. Воно розглядається як цілісне утворення особистості майбутнього вчителя, що характеризується наявністю у суб’єкта профілактичного впливу відповідної морально-психологічної позиції, яка інтегрує професійний інтерес, виробничий обов’язок, принципову особистісну оцінку існуючих форм адиктивного досвіду та стимулює потребу власного пошуку навчально-виховних шляхів педагогічної профілактики АП на основі набутих знань і практичного досвіду.

- структуру умінь здійснювати педагогічну профілактику адиктивної поведінки учнів, яка включає дидактичні, організаторські, комунікативні, діагностичні, прецептивні, сугестивні, академічні уміння.

- модель професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя до профілактики АП учнів, що поєднує:

1) наповнення змісту дисциплін педагогічного циклу відповідною інформацією щодо організації педагогічної профілактики АП учнів;

2) забезпечення міжпредметних зв’язків: внутрішньоциклових (педагогіка, психологія, методика виховної роботи, педагогічна техніка, історія педагогіки), міжциклових (предмети психолого-педагогічного циклу, валеологія, фахові дисципліни) з метою забезпечення цілісності у формуванні професійних якостей вчителя-вихователя;

3) проведення спецсеминару “Соціально-педагогічні основи профілактики адиктивної поведінки учнів”;

4) виконання студентами спеціальних завдань на різних етапах педагогічної практики;

5) залучення студентів експериментальних груп до діяльності в інформаційно-методичному центрі профілактики АП учнів.

Апробація та впровадження результатів дисертаційного дослідження здійснювались на спецсеминарі для вчителів “Соціально-педагогічні основи профілактики адиктивної поведінки учнів”; звітних наукових конференціях викладачів Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, (Київ, 1995, 1998, 1999), Ніжинського державного педагогічного інституту імені М.В.Гоголя, (Ніжин, 1994, 1997, 1999), обговорювались на міжвузівській науково-практичній конференції “Розвиток школи і педагогічної науки на Україні”, присвяченій 1000-річчю школи Київської Русі (Ніжин, 1989), міжнародній науково-практичній конференції “Освіта і виховання Польщі і України у XIX-XX ст.” (Ніжин, 1998).

Матеріали дослідження представлені у восьми публікаціях.

Структура дисертації зумовлена обраною темою, визначеними завданнями і складається зі вступу, двох розділів, проміжних та загальних висновків, списку використаних джерел (343 назви, з них 3 - німецькою мовою),

4 додатки. Загальний обсяг складає 168 сторінок, 140 - основна частина. У роботі наведено 18 таблиць, 2 схеми, 2 малюнки, загальним обсягом 14 ст.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтована актуальність проблеми, визначені об'єкт, предмет, мета, гіпотеза та завдання дослідження; викладено вихідні методологічні положення й методи дослідження; розкриваються достовірність, наукова новизна, теоретична та практична значущість одержаних результатів, формулюються основні положення, що виносяться на захист.

І розділ “*Теоретичні аспекти формування професійно-педагогічної готовності майбутнього вчителя до профілактики адиктивної поведінки учнів*” присвячено обґрунтуванню вихідного концептуального положення дисертації, згідно з яким формування досліджуваної готовності має здійснюватись на основі врахування особливостей педагогічної профілактики АП. Необхідність врахування особливостей педагогічної профілактики зумовлена особливостями об'єкта профілактики, що полягають у складності його діагностики, пов'язаної з полігамністю мотивів АП та відповідною індивідуальністю у виникненні схильності до зловживання наркотичних речовин.

Спираючись на філософську концепцію причинно-наслідкового характеру людської сутності, схильність особистості до АП розглядаємо як своєрідний вияв її внутрішнього стану, що детермінується комплексом умов та факторів. Система взаємопов'язаних факторів тільки у певних умовах може виступати чинником адиктивної поведінки особистості.

Виходячи з розглянутих особливостей об'єкта профілактики, педагогічну профілактику АП учнів розглядаємо як корекційно-виховну діяльність педагога, що здійснюється на основі врахування умов та факторів наркотичного “ризиків”.

Узагальнення досвіду педагогічної профілактики АП, вивчення особливостей діагностико-корекційної діяльності педагога через усвідомлення причинно-наслідкової природи адиктивності склали змістову основу готовності вчителя до профілактики АП учнів.

У контексті вивчення проблеми готовності вчителя до профілактики АП учнів” розроблена модель системи педагогічної профілактики та проект інформаційно-методичного центру як організаційної основи її функціонування використовувались нами як допоміжний методичний матеріал на етапах констатуючого та формуючого експериментів.

Модель системи педагогічної профілактики АП учнів надала можливість визначити профілактичні знання й уміння, що необхідні майбутньому фахівцеві для здійснення антинаркотичної освіти, антинаркотичного виховання, психолого-педагогічного моніторингу адиктивності учнів, тобто визначити зміст поняття “готовності до профілактики АП”.

Психолого-педагогічна суть професійної готовності вчителя до профілактики АП учнів розкривалась на основі аналізу науково-методологічних уявлень про готовність до професійно-педагогічної діяльності та змісту педагогічної профілактики АП учнів.

У педагогічній науці вивчення проблеми готовності до педагогічної діяльності ведеться в декількох напрямках.

Перший передбачає створення професіограми вчителя (О.В.Киричук, В.О.Сластьонін, О.І.Щербаков та ін.); характерною ознакою другого є розробка змісту, форм і методів становлення педагогічних умінь і навичок (О.О.Абдуліна, Н.В.Кузьміна, О.Г.Мороз, Л.Ф.Спірін та ін.); третій пов'язаний з конкретними видами роботи вчителя-вихователя (Ю.П.Азаров, С.М.Бреус, Л.В.Заремба, Б.С.Кобзар, Д.С.Мазоха, та ін.); четвертий передбачав вивчення педагогічних умінь, необхідних для виконання різноманітних функцій учителя (М.П.Васильєва, А.Й.Капська, З.С.Левчук, Л.І.Макарова, Н.Н.Рябуха та ін.).

Професійно-педагогічна готовність майбутнього вчителя до профілактики адиктивної поведінки учнів є складовою готовності до виконання конкретних видів робіт учителя-вихователя. Вона має свою структуру: професійні знання, уміння та позитивне ставлення до об'єкта профілактики.

Ці положення стали основою для розробки моделі готовності майбутнього вчителя до профілактики АП учнів, для визначення поняття “готовність” до цього виду діяльності. Таку готовність розглядаємо як інтегративну

властивість особистості майбутнього вчителя, що характеризується наявністю в суб'єкта профілактичного впливу відповідної морально-психологічної позиції, яка інтегрує професійний інтерес, виробничий обов'язок, принципovu особистісну оцінку існуючих форм адиктивного досвіду та стимулює потребу власного пошуку навчально-виховних шляхів педагогічної профілактики АП на основі набутих знань і практичного досвіду.

Таким чином, готовність майбутнього вчителя до профілактики АП є цілісним особистісним утворенням, яке складають *мотиваційний, змістовий та операційний компоненти*, що взаємозв'язані, взаємопроникають та взаємовпливають один на одного.

Мотиваційний компонент готовності розглядаємо як особистісно-професійну спрямованість учителя на діагностико-профілактичну діяльність. Вона характеризується наявністю в суб'єкта профілактичного впливу відповідної морально-психологічної позиції, що інтегрує професійний інтерес, виробничий обов'язок, принципovu особистісну оцінку існуючих форм адиктивного досвіду на основі установки на необхідність, доцільність, правомірність профілактичної діяльності як аспекту виховної роботи та відповідних системоутворюючих особистісних якостей вчителя: громадянської відповідальності, доброзичливості, щирості, розважливості, об'єктивності, вимогливості, рефлексивності.

Змістовий компонент як орієнтаційна основа готовності складається з загальних психолого-педагогічних та спеціальних профілактичних знань. Вона створює інформаційно-методичне підґрунтя розуміння суті адиктивної поведінки неповнолітніх, її детермінант, механізмів взаємодії умов та факторів наркогенного "ризик", особливостей психолого-педагогічної діагностики осіб та наркогенно-орієнтовних груп, профілактичних можливостей навчально-виховного процесу на основі використання загальних та спеціальних методів корекційно-виховної роботи тощо.

В дисертації визначена *система профілактичних знань*, якими мають оволодіти майбутні вчителі. Вона представлена такими основними блоками.

Спеціальні знання здійснення заходів педагогічної профілактики: знання основних понять, що визначають педагогічну профілактику АП учнів; фізіологічної, біохімічної суті різноманітних форм АП; дії норм законодавства і права в ситуаціях вияву АП учнів; суспільно-історичних передумов виникнення й поширення форм АП, їх соціально-демографічної структури; можливих умов та факторів розвитку схильності особистості до зловживань наркогенними речовинами, мотивів АП; методики психолого-педагогічної діагностики умов та факторів наркогенного "ризик"; методики антинаркогенної освіти учнів у процесі вивчення навчальних дисциплін; методики антинаркогенного виховання учнів у позакласній виховній роботі; методики антинаркогенного всеобучу батьків; методики психолого-педагогічної допомоги учням, що мають досвід АП та її корекції.

Операційний компонент готовності складають уміння й навички застосування набутих знань у практиці профілактики АП учнів.

Спеціальні уміння здійснювати заходи педагогічної профілактики АП, представлені такими групами:

1. **Дидактичні:** знаходити у літературі інформацію про наслідки зловживання наркогенними речовинами та включати їх до змісту основного навчального чи виховного матеріалу; відбирати та використовувати необхідну антинаркогенну інформацію у здійсненні антинаркогенного всеобучу батьків.

2. **Організаторські:** організувати та зацікавити учнів іншими альтернативними видами діяльності; створювати педагогічнозначущі ситуації, ситуації вибору, керувати формуванням суспільної думки колективу; використовувати знання статусної структури колективу, сензитивних компонентів особистісної структури для здійснення індивідуального підходу до учнів групи "ризик" та учнів, що мають досвід АП, організувати дитячий колектив на корекцію особистості учня, створювати позитивний емоційно-психологічний клімат у колективі.

3. **Комунікативні:** знаходити індивідуальний підхід до учня; створювати довірливу атмосферу спілкування з учнем; поєднувати емоційно-привабливе та соціальнозначуще для учня в організації його навчально-виховної діяльності, дозвілля; переорієнтовувати думку колективу у напрямку, спрямованому для корекції його поведінки.

4. **Діагностичні:** використовувати безпосередню та опосередковану інформацію для вивчення рівнів антинаркогенної орієнтації учнів; визначати реальні прояви АП учнів; діагностувати мотиви адиктивності учнів; диференціювати типові психологічно зумовлені та соціально спровоковані реакції поведінки; діагностувати умови та фактори наркогенного "ризик"; визначити домінанту серед інтересів, захоплень, здібностей учня.

5. **Перцептивні:** передбачати реакцію вихованця на виховну дію; стати на місце учня (рефлексія); прогнозувати можливі варіанти корекції АП учня; терпляче та з розумінням ставитись до учнів групи “ризик”; прогнозувати поведінку у спонтанних та створених педагогічних ситуаціях.

6. **Сугестивні:** Психотерапевтичні уміння (здійснювати аутогенне тренування, комунікативний тренінг, соціально-психологічний тренінг поведінки у ситуаціях можливого контакту учня з наркогенними речовинами), переконувати учня у згубності, хибності обраних ним установок, ліній поведінки; створювати домінанту у системі життєвих планів та інтересів дитини.

7. **Академічні:** постійно поповнювати свої знання в основній психолого-педагогічній та дотичних (медичній, юридичній) галузях, що мають відношення до проблеми АП.

Рівень сформованості професійної готовності майбутнього вчителя до профілактичної діяльності визначався за відповідними показниками.

Основними показниками професійної готовності до профілактики АП є інтегроване поєднання мотиваційної сфери особистості студента, його знань, умінь і навичок, які дозволяють встановити зовнішні й внутрішні вияви професійної готовності до здійснення виховної профілактичної роботи в школі.

Відповідно до структурних компонентів поняття “готовність” та показників його сформованості виділено *п'ять рівнів сформованості готовності: елементарний, інтуїтивно-діяльнісний, конвенційний, нормативний, потрібно-конструктивний.*

Елементарний рівень: над суспільною значущістю профілактичної діяльності вчитель не задумувався. Профілактичний аспект педагогічної діяльності не є значущим. Не має бажання після закінчення вузу працювати за фахом. Вагається у визначенні понять, що складають основу профілактичної діяльності, її складових та елементів; не встановлює зв'язки між ними. Повна відсутність умінь та навичок профілактичної діяльності.

Інтуїтивно-діяльнісний рівень: не повністю усвідомлює суспільну значущість діяльності вчителя-вихователя в галузі корекції поведінки учнів. Деколи виявляє бажання щодо проведення окремих заходів антинаркогенного спрямування. Частково розуміє та усвідомлює зміст понять. Знання неточні, неповні, неглибокі, безсистемні. Судження стереотипні. Наявні елементарні вміння, які використовуються невпевнено, спостерігається інтуїтивний вибір шляхів педагогічної профілактики, відсутність навичок профілактичної діяльності.

Конвенційний рівень: необхідність профілактичної діяльності вчителя усвідомлюється в деяких ситуаціях. Студент називає й розуміє основні поняття, встановлює основні зв'язки їх елементів. Знання не досить повні, без глибокого їх усвідомлення. Наявні основні уміння та елементарні навички, які використовуються повільно.

Нормативний рівень: повністю розуміє й усвідомлює важливість професії вчителя, його освітніх та виховних профілактичних функцій. Наявне бажання здійснювати профілактичну роботу на уроках та в позаурочний час. Називає та усвідомлює всі елементи структури та змісту профілактичної діяльності. Встановлює зв'язки, у тому числі й причинно-наслідкові. Знання понять точні й повні. Якісне виконання профілактичних дій. Творче їх використання в нетипових пронаркогенних ситуаціях спостерігається не завжди.

Потребно-конструктивний рівень: мотиви глибокого усвідомлення суспільної значущості педагогічної професії поєднані з інтересом до профілактичної діяльності та особистісною потребою здійснення профілактичних заходів. Встановлюються зовнішні й внутрішні зв'язки в системі профілактичної діяльності вчителя. Формується глибоке, точне, повне оволодіння знаннями, що складають основу профілактики; прагнення їх удосконалювати.

Наявність необхідних умінь та навичок, правильне і якісне їх застосування, творче їх використання в нетипових пронаркогенних ситуаціях.

Таким чином, у першому розділі дисертації обґрунтовані особливості педагогічної профілактики АП учнів як змістової основи готовності до здійснення профілактичної діяльності; визначені її суть і зміст, критерії та рівні сформованості.

II розділ “Експериментальна перевірка системи підготовки студентів до педагогічної профілактики адиктивної поведінки учнів” присвячений висвітленню результатів педагогічного експерименту з формування готовності майбутнього вчителя до цього аспекту професійно-педагогічної діяльності. Розкриваються зміст,

методи, організаційні форми навчання студентів досліджуваної діяльності, які аналізуються та оцінюються на ефективність.

Розроблена експериментальна програма підготовки майбутнього вчителя до профілактики АП учнів передбачає систему дій з формування досліджуваної якості. Вона складається зі взаємопов'язаних етапів, адекватних конкретним етапам навчання студентів. Це забезпечило цілісність, комплексність, системність, наступність і послідовність у формуванні досліджуваної готовності. Таке поетапне формування готовності дозволило вносити у навчально-виховний процес корективи для досягнення очікуваних результатів.

Вивчення динаміки формування визначених компонентів готовності здійснювалось на основі періодичних контрольних зрізів (констатуючого, проміжних, підсумкового). Для цього використовувались поетапне анкетне опитування студентів, періодичні зрізи знань, аналіз запитань слухачів спецсемінару "Соціально-педагогічні основи профілактики АП учнів".

За даними констатуючого експерименту, стан педагогічної профілактики адиктивної поведінки учнів можна вважати незадовільним. Його зумовлюють стан соціальної профілактики в суспільстві та неготовність педагогічних працівників здійснювати профілактичну діяльність. Це підтверджує зміст навчальних планів та програм, оскільки недостатньою мірою передбачає формування профілактичних знань і умінь студентів. Більшість із них вважає рівень сформованості власних профілактичних знань елементарним (14,4%), інтуїтивно-діяльним (25,4%) і конвенційним (31,2%); рівень сформованості профілактичних умінь-елементарним (33,2%); інтуїтивно-діяльним (24,6%), конвенційним (24,3%).

Аналіз результатів визначення рівня та глибини усвідомлення студентами понять, що складають основу діагностико-профілактичної діяльності, свідчить, що лише 5% опитаних дали правильне й повне їх визначення; 24,9% - неправильно визначають поняття **наркоманія, наркотизм, адиктивна поведінка, педагогічна профілактика, антинаркогенне виховання, антинаркогенна освіта**; 16,8 % дати визначення зазначених понять не змогли.

Вивчення мотиваційного компоненту готовності здійснювалось на основі аналізу особистісної оцінки студентами існуючих форм АП, розвитку їх професійних інтересів, виробничого обов'язку та особистісної потреби здійснення педагогічної профілактики. Серед мотивів здійснення профілактики АП були виділені соціальні, особистісні та професійно-значущі. Встановлено, що в студентів контрольних груп домінували особистісні мотиви (76,4%), у співвідношенні з соціальними (39,6%) і професійно значущими (12,2%).

Аналіз якісних показників мотиваційного компонента передбачав проєкцію власних дій у запропонованих пронаркогенних ситуаціях. Він продемонстрував несформованість професійно значущих мотивів унаслідок відсутності необхідних знань і відповідних профілактичних умінь. Контрольні зрізи рівнів сформованості досліджуваної готовності передбачали: діагностику розуміння студентами понять, що складають основу профілактики АП; співбесіду щодо основних проблем педагогічної профілактики АП (актуальність, місце, роль педагогічного аспекту в загальній системі соціальної профілактики, завдання, зміст, форми, методи профілактичної роботи); психолого-педагогічний аналіз ситуації з практики профілактичної роботи вчителя-вихователя; оцінку виконання студентами спеціальних завдань профілактичного спрямування на різних етапах педагогічної практики.

Дані констатуючого експерименту засвідчують, що лише 22,6% студентів володіють ґрунтовними знаннями основ педагогічної профілактики, 37,5% - володіють в основному 40% - мають дуже поверхові знання чи констатують їх відсутність. Стан практичної підготовки майбутніх учителів демонструє, що лише 14,4% учасників експерименту володіють уміннями й навичками профілактичної дії в конкретній педагогічній ситуації, 27,2% - почувають себе невпевнено при плануванні та здійсненні заходів педагогічної профілактики, 58,3% випускників відчують значні складності в цій роботі, не володіють необхідними вміннями. Контрольні заміри рівнів готовності до профілактики АП констатували сформованість в основному елементарного, інтуїтивно-діяльного та конвенційного.

Експериментальна програма передбачала формування готовності до профілактики АП поетапно шляхом:

1) наповнення змісту дисциплін педагогічного циклу відповідною інформацією щодо організації педагогічної профілактики АП учнів;

2) забезпечення міжпредметних зв'язків: внутрішньоциклових (педагогіка- психологія-методика виховної роботи- педагогічна техніка- історія педагогіки-спецсемінару); міжциклових (предмети психолого-педагогічного циклу- валеологія- фахові дисципліни-суспільні дисципліни) з метою цілісного формування професійних якостей вчителя-вихователя;

- 3) проведення спецсемінару “Соціально-педагогічні основи профілактики адиктивної поведінки учнів”;
- 4) виконання студентами спеціальних завдань на різних етапах педагогічної практики;
- 5) залучення студентів експериментальних груп до діяльності в інформаційно-методичному центрі профілактики АП учнів.

На першому етапі (1-2 рік навчання) дослідницької роботи, що мав *пізнавально-адаптивний характер*, на основі вивчення нормативних дисциплін теорії та історії педагогіки, психології, проходження педагогічної практики цілеспрямовано формувалася інтерес до педагогічної діяльності з профілактики АП. З цією метою широко застосовувались активні методи навчання - розв'язання педагогічних задач та ситуацій. З метою посилення уваги студентів до профілактичного аспекту майбутньої діяльності внесено корективи у зміст педагогічних задач, педагогічних ситуацій, педагогічних вправ. Теоретичний матеріал окремих тем лекційних курсів з педагогіки ілюструвався аналізом конкретних фактів наркотизму; запроваджувався проблемний підхід до висвітлення цих питань. Студенти одержували рекомендації щодо методики спостереження за учнями на предмет визначення відповідних проявів адиктивності. Це допомагало студентам під час педагогічної практики виконувати завдання з вивчення профілактичної діяльності окремих вчителів і школи в цілому.

На другому етапі (III-IV к.), що мав *інформаційно-діяльнісний характер*, студенти залучались до індивідуального та групового професійно-педагогічного тренінгу на заняттях з методики виховної роботи, педагогічної техніки. Особлива увага цьому надавалась на спецсемінарі “Соціально-педагогічні основи профілактики адиктивної поведінки учнів”. Побудована на основі концепції системного поліпрофесійного підходу до виховання людини, формування здорового способу її життя, програма спецсемінару передбачала використання досягнень сучасних наук щодо розвитку особистості, інтегративних знань щодо адиктивної поведінки, використання поліпрофесійної моделі формування морально-психологічної стійкості молоді шляхом відповідного добору профілактичного змісту, форм і методів роботи, залучення різноманітних фахівців. Органічним продовженням тренінгової форми навчання у вдосконаленні профілактичних умінь студентів є профілактична спрямованість педагогічної практики. Вдосконалення набутих профілактичних умінь, їх трансформація у відповідні профілактичні навички - провідна вимога, що висувається до змісту педагогічної практики в межах нашої експериментальної системи.

На заключному етапі (V к.), що мав *професійно-діялісну спрямованість*, модифіковано зміст, етапи педагогічної практики студентів. У зв'язку з цим поряд із виконанням практичних обов'язків у школі студенти залучались до роботи в інформаційно-методичному центрі педагогічної профілактики АП. Заплановані програмою завдання передбачали аналіз значущих ситуацій на предмет визначення умов та факторів наркогенного “ризиків”; рівнів наркогенної орієнтації учнів; індивідуалізації об'єктів профілактики; планування та здійснення профілактичних заходів в умовах навчально-виховного процесу, антинаркогенного всеобучу батьків разом з центром соціальних служб для молоді, громадськими організаціями.

Реалізація заходів експериментальної програми сприяла активізації професійного інтересу, формуванню виборчого обов'язку та особистісної потреби до здійснення педагогічної профілактики АП учнів, доказом чого є тенденція зростання вказаних показників мотиваційного компоненту готовності.

Таблиця 1

Показники сформованості мотиваційного компоненту готовності студентів до профілактики АП учнів (у %):

	Професійний інтерес		Виробничий обов'язок		Особистісна потреба	
	до експер.	після експер.	до експер.	після експер.	до експер.	після експер.
КГ	28,6	33,2	18,5	20,4	-	-
ЕГ	31,4	64,4	17,1	47,8	-	23,1

Аналіз результатів проведеної експериментальної роботи засвідчив зростання показників сформованості готовності студентів до профілактики АП учнів, зміну індексів досліджуваного якості, що говорить про ефективність запропонованої системи.

Таблиця 2

Показники сформованості готовності студентів контрольних та експериментальних груп до профілактики АП учнів (у %):

Рівні готовності студентів до профілактики АП учнів						
		Елементарний	Інтуїтивно-діяльнісний	Конвенційний	Нормативний	Потребно-конструктивний
		КГ	До експер.	21,1	27,6	33,1
Після експер.	15,8		23,8	28,8	24,6	7,0
ЕГ	До експер.	20,5	28,8	31,2	19,5	-
	Після експер.	-	8,1	22,5	47,5	21,9

Запропонована організаційно-педагогічна система роботи зі студентами сприяла активізації мотиваційної сфери майбутніх учителів, поповненню їх знань і умінь здійснення профілактики АП.

Проведена робота дозволила розв'язати поставлені в дисертаційному дослідженні завдання. За одержаними даними гіпотеза підтвердилася і це доводить, що запропонована система робить процес підготовки вчителя до профілактики АП учнів більш ефективним та формує відповідну професійну готовність педагога.

Одержані результати дозволили зробити *такі висновки*:

1. Професійно-педагогічна готовність до профілактики АП є складовою готовності вчителя до професійно-педагогічної діяльності, особистісним утворенням педагога, що характеризується наявністю в суб'єкта профілактичного впливу відповідної морально-психологічної позиції, яка інтегрує професійний інтерес, виробничий обов'язок, принципову особистісну оцінку існуючих форм адиктивного досвіду та стимулює потребу власного пошуку навчально-виховних шляхів педагогічної профілактики АП на основі набутих знань і практичного досвіду.

2. Визначальним у розумінні суті та змісту такої готовності, умов її формування є врахування змісту профілактичної діяльності, що зумовлюється особливостями об'єкта профілактики (необхідність врахування умов і факторів наркогенного "ризик").

3. Реальний стан практичної готовності вчителя до профілактики адиктивної поведінки учнів засвідчує, що 38,6% вчителів вважають свої знання недостатніми для здійснення такої роботи, 40,2% не володіють відповідними методиками.

Для 99% вчителів і вихователів основним джерелом інформації щодо наркогенної ситуації у суспільстві є засоби масової інформації та побутові розмови. Це ускладнює високопрофесійне здійснення педагогічної профілактики на такому інформаційному підґрунті.

4. Професійна підготовка майбутнього вчителя до профілактики АП учнів передбачає формування принципового особистісного ставлення до існуючих форм адиктивного досвіду, морально-психологічну позицію, що інтегрує професійні інтереси та виробничий обов'язок у здійсненні профілактичних заходів; відповідних профілактичних умінь і навичок. Досягається шляхом загальної фахової, психолого-педагогічної, методичної та спеціальної підготовки.

5. Спеціальна підготовка здійснюється на основі загальної професійної підготовки шляхом: додавання спеціально дібраного матеріалу до схожих за змістом тем з дисциплін педагогічного циклу, проведення спецсемінару, виконання спеціальних завдань на різних етапах педагогічної практики, позааудиторної діяльності студентів за програмою інформаційно-методичного центру педагогічної профілактики АП учнів.

6. Запропонована модель системи формування "готовності до профілактики АП" передбачала створення таких психолого-педагогічних, методичних та організаційно-комунікативних умов, які б забезпечували позитивну динаміку основних показників теоретичної й практичної підготовки вчителя, трансформацію професійного інтересу студентів до здійснення профілактичної діяльності у виробничий обов'язок та особистісну потребу майбутнього вчителя, що стимулювало б власний пошук фахівцем раціональних шляхів здійснення педагогічної профілактики.

Пропедевтична діяльність сучасного вчителя включає відносини з особистістю дитини, з її батьками, державою, із системою правничих та медичних закладів; вимагає необхідної інтеграції зусиль вказаних інституцій, мас-медіа. Безперечно, що в цих проблемах педагогічної діяльності майбутній вчитель має орієнтуватись уже з студентської аудиторії, використовуючи шкільний та вузівський програмний матеріали. У зв'язку з цим **практичні рекомендації** за матеріалами виконаного дослідження містять: перегляд змісту програм з психолого-педагогічних дисциплін відповідно до висвітлення профілактичного аспекту професійно-педагогічної діяльності; використання спецкурсів, спецсемінарів у психолого-педагогічній підготовці студентів; активізацію діяльнісного підходу в організації навчально-виховного процесу з психолого-педагогічних дисциплін; внесення змін до організації педагогічної практики студентів; введення тем з досліджуваної проблеми до переліку курсових і дипломних робіт; використання зазначених підходів у післявузівській підготовці та перепідготовці вчителів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів вивчення зазначеної проблеми. На організаційно-педагогічному рівні її дослідження потребують подальшого опрацювання питання делегування завдань по попередженню адиктивної поведінки різним соціальним, виховним, медичним, правничим інституціям; проблеми відповідальності різних категорій фахівців, які працюють у галузі пропедевтики адиктивності над збереженням і примноженням ціннісних орієнтацій особистості; проблеми підготовки вчителя до взаємодії з шкільним психологом, медичними працівниками та органами правопорядку у діагностико-корекційній діяльності.

Основні положення дисертації представлені у восьми публікаціях:

1. Пихтіна Н.П. Педагогічна профілактика адиктивної поведінки учнів // "Наукові записки" Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М.В.Гоголя. - Ніжин. 1997. - с.89-94.

2. Пихтіна Н.П. Профілактика адиктивної поведінки молоді в практиці вітчизняної педагогіки. // "Наукові записки" Ніжинського педагогічного університету імені Миколи Гоголя. - Ніжин. 1998. с. 26-31.

3. Родинно-сімейна енциклопедія. Навчально-методичний посібник для вищих навчальних закладів і загальноосвітніх шкіл. - Київ: Богдана. - 1996.- 438с. - с.104-106, 111-112, 166-168, 171, 189-193, 135-137 (4%).

4. Пихтіна Н.П. Виховання духовної культури особистості, створення умов для вибору світоглядної позиції. //Орієнтовний зміст виховання в національній школі. - Київ.: ІЗМН. -1996. - 136с.- с.10-11, 24-25, 50-51, 64-65, 74-76. (8%).

5. Пихтіна Н.П. До питання про умови та фактори наркотизму неповнолітніх //Актуальні проблеми педагогіки і психології. Збірник наукових праць Ніжинського державного педагогічного інституту імені М.В. Гоголя - Ніжин. 1995. - с.42-48.

6. Благинин В.М., Пихтіна Н.П. Профілактика наркоманії і токсикоманії серед учнів загальноосвітніх шкіл і профтехучилищ (Методичні рекомендації.- Ніжин. 1988. - 13 с. (90%)).

7. Пихтіна Н.П. До проблеми наркоманії і токсикоманії серед підлітків та молоді //Розвиток школи і педагогічної науки на Україні: матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. - Ніжин. 1989. - с.39-41.

8. Пихтіна Н.П., Чернова В.М. Гра у навчально-виховній діяльності вчителя та професійно-педагогічній підготовці студентів //Методичні рекомендації студентам вчителям, викладачам курсу “Педтехніка” - Ніжин. 1998.-54с. (50%).

Пихтіна Н.П. Формування професійно-педагогічної готовності майбутнього вчителя до профілактики адиктивної поведінки учнів. - Рукопис

Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 - теорія та історія педагогіки - Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 1999.

У дисертації досліджується гостроактуальний аспект професійно-педагогічної підготовки - формування готовності майбутнього вчителя до профілактики адиктивної поведінки учнів.

Теоретично обґрунтована та експериментально перевірена модель підготовки вчителя до визначеного напрямку виховної діяльності. Дане теоретико-методологічне обґрунтування поняття “готовність вчителя до профілактики адиктивної поведінки учнів”.

Вихідним концептуальним положенням є врахування особливостей педагогічної профілактики адиктивної поведінки у визначенні змісту поняття “готовність” до зазначеного виду діяльності, його структури, критеріїв та рівнів сформованості.

Запропонована модель системи формування “готовності до профілактики адиктивної поведінки” передбачає інтегративність психолого-педагогічних, методичних та організаційно-комунікативних умов, здатних сприяти забезпеченню належної ефективності теоретичної та практичної підготовки вчителя.

Обґрунтовано прогностичний аспект впровадження результатів дослідження у практику підготовки вчителя в умовах сучасної педагогічної освіти.

Розроблені рекомендації, зорієнтовані на змістовний, діяльнісний, методичний інваріанти в системі професійної підготовки.

Ключові слова: адиктивна поведінка, педагогічна профілактика адиктивної поведінки, готовність вчителя до профілактики адиктивної поведінки учнів, професійно-педагогічна підготовка вчителя.

Пыхтина Н.П. Формирование профессионально-педагогической готовности будущего учителя к профилактике адиктивного поведения учащихся. - Рукопись

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01.- теория и история педагогики. - Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 1999.

В диссертации исследуется актуальный аспект профессионально-педагогической подготовки - формирование готовности будущего учителя к профилактике аддиктивного поведения учащихся.

Исходное концептуальное положение исследования: особенности и практика педагогической профилактики аддиктивного поведения учащихся определяют содержание понятия “готовность” учителя к профилактике такого поведения, его структуру, критерии и уровни сформированности.

Понятие “готовность учителя к профилактике аддиктивного поведения учащихся” рассматривается в качестве личностного образования, которое характеризуется наличием у субъекта профилактики соответствующей нравственно-психологической позиции, интегрирующей профессиональный интерес, производственную обязанность, принципиальную личностную оценку существующих форм аддиктивного опыта и стимулирующей потребность поиска учебно-воспитательных путей педагогической профилактики аддиктивности на основе приобретённых знаний и практического опыта. Анализ психолого-педагогической литературы с позиции предмета исследования обеспечил теоретико-методологическое обоснование понятия “готовность учителя к профилактике аддиктивного поведения учащихся”, модели профессионально-педагогической подготовки учителя к профилактической деятельности.

Структуру “готовности” отражает система взаимосвязанных компонентов: мотивационного, содержательного, операционного.

На опытно-экспериментальном этапе исследования с помощью разработанных показателей определялись уровни сформированности готовности к профилактической деятельности. Диагностика сформированности “готовности” в целом, её структурных компонентов в частности предполагала 5 уровней: элементарный, интуитивно-деятельностный, конвенционный, нормативный, потребностно-конструктивный и осуществлялась с помощью соответствующих критериев.

Экспериментальная программа формирования исследуемой “готовности” предусматривала осуществление постоянного оперативного дополнения содержания, форм и методов организации учебно-воспитательной деятельности студентов. А именно:

1. Насыщение содержания дисциплин педагогического цикла соответствующей информацией, касающейся организации педагогической профилактики аддиктивного поведения учащихся;
2. Обеспечение межпредметных (внутрицикловых: педагогика-психология-методика воспитательной работы-педагогическая техника-история педагогики-спецсеминар; межцикловых: предметы психолого-педагогического цикла-валеология-специальные дисциплины-общественные дисциплины) связей с целью обеспечения целостности формирования профессиональных качеств учителя-воспитателя;
3. Проведение спецсеминара “Социально-педагогические основы профилактики аддиктивного поведения учащихся”;
4. Выполнение студентами специальных заданий на различных этапах педагогической практики;
5. Вовлечение студентов экспериментальных групп в деятельность по программе информационно-методического центра профилактики аддиктивного поведения учащихся.

Реализация экспериментальной программы осуществлялась на основе последовательно выделенных этапов (познавательного-адаптивного, информационно-деятельностного, профессионально-деятельностного), адекватных конкретным этапам обучения в вузе.

Разработанная и апробированная модель организации профессионально-педагогической подготовки будущих учителей к профилактике аддиктивного поведения учащихся, предусматривала создание таких психолого-педагогических, методических и организационно-коммуникативных условий, которые обеспечили позитивную динамику основных показателей теоретической и практической подготовки учителя, трансформацию профессионального интереса студентов к осуществлению профилактической деятельности в производственную обязанность и личностную потребность будущего учителя, что стимулировало необходимость поиска учителем-воспитателем эффективных способов решения задач педагогической профилактики аддиктивного поведения учащихся.

Ключевые слова: аддиктивное поведение, педагогическая профилактика аддиктивного поведения, готовность учителя к профилактике аддиктивного поведения учащихся, профессионально-педагогическая подготовка учителя.

Pykhtina N.P. Formation of the professional and pedagogical readiness of a future teacher for the prevention of the addictive behaviour of pupils. Manuscript. The dissertation for the candidate degree in pedagogics, speciality 13.00.01.-Theory and History of Pedagogics, Drahomanov National Pedagogical University, Kyiv, 1999.

The dissertation focuses on a topical aspect of professional and pedagogical training, that is forming readiness of a future teacher for the prevention of pupils` addictive behaviour.

The model of the teachers` training for the defined direction of pedagogical activity is a theoretically grounded and experimentally based model . The theoretically and methodologically grounded concept “readiness of a teacher for the prevention of the pupils` addictive behaviour” is given.

The conceptual point of the investigation is the peculiarity and practice of pedagogical prevention of pupils` addictive behaviour, determination of the content of the concept “readiness”, its structure, criteria and levels of formation.

The proposed model of the “readiness for the prevention of the addictive behaviour” system model supposes integrated psychological and pedagogical, methodical and organisational conditions providing corresponding efficacy of the theoretical and practical training of a teacher.

The prognosis aspect of the introduction of the investigation results in the practical teachers' training in the conditions of contemporary pedagogical education.

The recommendations oriented to contentional, practical, methodical variants in the professional training system were developed.

Key words: addictive behaviour, pedagogical prevention of addictive behaviour, readiness of a teacher for prevention of pupils' addictive behaviour, teacher's professional pedagogical training.